

GLOBALLASHUV SHAROITIDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA‘MINLASH

Kamilova Nargiza Abdukahorovna

i.f.n., dotsent Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya: *Maqolada iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlashning ahamiyati, unga ta‘sir etuvchi omillar va taraqqiyot strategiyasining asosiy ko‘rsatkichi sifatida olinganligi ko‘rsatilgan.*

Kalit so‘zlar: *iqtisodiyot, iqtisodiy xavfsizlik, jahon bozori, raqobat, mehnat resurslari.*

Annotatsiya: *The article shows the importance of ensuring economic security, the factors affecting it, and its adoption as the main indicator of the development strategy.*

Key words: *economy, economic security, world market, competition, labor resources.*

Kirish. Hozirgi davrdagi globallashuv sharoitida tashqi iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlash uchun quyidagilar taqozo etiladi: birinchidan, jahon xo‘jalik aloqalarida ishtirok etib, milliy ishlab chiqarish uchun qulay sharoitlar yaratish; ikkinchidan, jahonda sodir bo‘layotgan iqtisodiy, siyosiy noxush hodisalar salbiy oqibatlarining milliy iqtisodiyotga ta‘sirini kamaytirishga erishish.

Alohida ta‘kidlash joizki, ochiq iqtisodiyot sharoitida tashqi tahdidlar ta‘sirini butunlay yo‘q qilish, unga barham berish mumkin emas. Iqtisodiy xavfsizlikka tahdid soluvchi tashqi omillarga quyidagilar kiradi:

- 1) eksport tarkibidagi xomashyo tovarlarining ustuvorligi, an‘anaviy mashinasozlik va harbiy sanoat tovarlar bozorlarining yo‘qotilishi;
- 2) mamlakatning ko‘p turdagi mahsulotlar, shu jumladan, strategik ahamiyatdagi va oziq-ovqat mahsulotlari importiga qaramligi;
- 3) eksport va valyuta nazoratining yaxshi yo‘lga qo‘yilmaganligi, bojxona chegaralarining ochiqqligi;
- 4) raqobatga bardoshli eksportni qo‘llab-quvvatlovchi moliyaviy, tashkiliy va axborot infratuzilmalarining rivojlanganligi hamda import tarkibining samarali emasligi;
- 5) eksport-import operatsiyalariga xizmat ko‘rsatuvchi transport infratuzilmalarining rivoj topmaganligi;
- 6) ilmiy salohiyat oqimi;
- 7) kapital oqimi;
- 8) tashqi qarzlarning o‘sishi;
- 9) tijorat va iste‘mol mollari bo‘yicha import qaramlikning ortishi; 10) iqtisodiyotning haddan tashqari ochiqqligi;

11) milliy tovarlarni ichki va tashqi bozorlardan siqib chiqarish maqsadida chet el kapitallarini jalb qilish.

Ushbu fikrlarga asoslangan holda —iqtisodiy xavfsizlik tushunchasini milliy iqtisodiyot mustaqilligi, uning barqarorligi, mustahkamligi, doimo yangilanishga va o‘z-o‘zidan takomillashib borishga qodirligini ta‘minlovchi shart-sharoitlar va omillar yig‘indisi, deb ta‘riflash mumkin. Jahon amaliyoti va tajribasida mamlakatda iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlagan holda barqaror iqtisodiy o‘sinh to‘g‘risida turli ta‘limotlar va uning modellari mavjud.

Mamlakatda iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlagan holda barqaror iqtisodiy o‘sinh to‘g‘risidagi barcha ta‘limotlar va modellarni umumlashtirgan holda tahlil etadigan bo‘lsak, bugungi kunda ayni bir barqaror iqtisodiy o‘sinh to‘g‘risidagi ta‘limot yoki model iqtisodiyotda to‘liq samara berib qo‘llanilayotganligini jahon amaliyoti va tajribasida kuzatishning iloji yo‘q. Jahonda har bir mamlakat va uning hukumati barqaror iqtisodiy o‘sinh yo‘lida mamlakatning tabiiy qazilma boyliklari, mehnat resurslarining salohiyati, an‘analari va mentalitetidan hamda geografik joylashuvidan kelib chiqib, umumjahon barqaror iqtisodiy o‘sinh nazariyasi ta‘limoti va modellarining taklif hamda tavsiyalaridan foydalanib, mustaqil barqaror iqtisodiy rivojlanish modelini ishlab chiqmoqda. Jahon bozoridagi iqtisodiy vaziyat murakkablashdi, mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlar tabiati tubdan o‘zgardi. Iqtisodiy raqobat nihoyatda kuchayib, tobora keskin va shafqatsiz tus olmoqda. Bunday vaziyatda mamlakatimiz iqtisodiyotining muntazam takomillashib borishini ta‘minlaydigan mexanizmlarni joriy etish, barqaror iqtisodiy taraqqiyot bilan bog‘liq vazifalarni puxta belgilab olish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zotan, milliy taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan biri ham shundan iborat.

Natijalar va muhokamalar. Bugungi kunda va yaqin kelajakda mamlakatimiz iqtisodiyotini yanada rivojlantirish borasida oldimizda qator strategik vazifalar turibdi. Ularning barchasi ustuvor hamiyatga egadir. O‘tgan davr mobaynida bozor iqtisodiyoti mexanizmlarini modernizatsiya qilish, makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash, milliy iqtisodiyotning investitsiyalarga bo‘lgan talabini qondirish, bozor munosabatlari subyektlari faoliyatini erkinlashtirish masalalariga alohida e‘tibor berildi. Yangi O‘zbekiston strategiyasi, avvalo, barqaror iqtisodiy o‘sinhni ta‘minlashga qaratilganligini ta‘kidlash lozim.

Mamlakatimizning iqtisodiy rivojlanish sur‘atlarini jahondagi eng rivojlangan mamlakatlar darajasiga yetkazish va bu sohada islohotlar samarasini yanada oshirish bo‘yicha ba‘zi tizimli muammolar saqlanib qolayotganini ham rad qilib bo‘lmaydi. Avvalo, makroiqtisodiy barqarorlik va barqaror iqtisodiy o‘sinhga erishish, inflatsiyani pasaytirish va

barqarorlik narxlarini ta'minlash, buydjet taqchilligini maqbullashtirish, to'lov va joriy balanslari maqbulligini ta'minlash, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va chuqur tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishga alohida e'tibor qaratilishi lozim. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi shunday istiqbolli dasturlardan biri bo'lib hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan —2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidalda makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash unda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish uchun quyidagi vazifalari belgilab olingan: 21-maqсад: Iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotni – 1,6 baravar va 2030 yilga borib aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadni 4 ming AQSH dollaridan oshirish hamda —daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar¹ qatoriga kirish uchun zamin yaratish. Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va yillik inflatsiya darajasini 2023-yilgacha bosqichma-bosqich 5 foizgacha pasaytirish. Davlat byudjeti taqchilligini qisqartirish va 2023-yildan yalpi ichki mahsulotga nisbatan uning 3 foizdan oshib ketmasligini ta'minlash. Har bir tuman byudjetining kamida 5 foizini —Fuqarolar byudjetil² dasturi doirasida aholining takliflari asosida eng dozlarb muammolarni yechishga sarflashni tashkil qilish. Davlat qarzini boshqarishda yiliga yangi jalb qilingan tashqi qarz miqdori 4,5 milliard AQSH dollaridan oshib ketmasligini ta'minlash.

Markaziy bank tomonidan belgilanadigan qayta moliyalash stavkasi moliya bozorini tartibga solishning asosiy ko'rsatkichidir. Shu borada, ya'ni moliya bozorlarini va tijorat banklarining investitsiyaviy imkoniyatlarini barqarorlashtirish uchun Markaziy bankning qayta moliyalashtirish stavkalarini belgilash tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Shuning uchun ham harakatlar strategiyasida ushbu sohani yanada rivojlantirish va Markaziy bankning asosiy regulatori bo'lmish, qayta moliyalash stavkasini o'rnatishning xalqaro metodikasidan kelib chiqib, shuningdek, iqtisodiyotning ochiqligi va moliya bozorlarini rivojlanganlik darajasini hisobga olgan holda Markaziy bankning qayta moliyalashtirish stavkalarini belgilash tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiqligi belgilangan.

Xalqaro globallashtirish jarayonlarining chuqurlashayotganligi mamlakatlarning valyuta siyosatiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda va qator mamlakatlarda —golland kasallig³ning yuzaga kelishiga turtki bermoqda. —Golland kasallig⁴ tabiiy resurs manbalarining kashf etilishi natijasida mamlakat sanoatlashuv darajasining pasayib ketishi, mamlakat milliy valyutasining kuchli revalvatsiyalanishi va natijada mamlakat eksport tovarlari raqobatbardoshligining sezilarli darajada pasayishini anglatadi. —Golland kasallig⁵ilga

uchragan mamlakatlarda asosiy eksport tovarlarni ishlab chiqarishga asoslangan qayta ishlash sanoatida keskin pasayish yuz beradi va mamlakatning anʼanaviy eksport tushumlari manbai boʻlgan qayta ishlash sanoatiga nisbatan kuchli salbiy taʼsir vujudga keladi.

Tabiiy resurslar uchun qulay baholar sharoiti yoʻqolgach, mamlakatning kuchsizlangan anʼanaviy sanoati orqali iqtisodiy barqarorlikni taʼminlashi ancha ogʻir kechadi. Taraqqiyot strategiyasida koʻtarilgan yana bir muhim masala bu – soliq maʼmuriyatchiligi sifati va samaradorligini yaxshilashdan iboratdir. 2026-yilga borib tadbirkorlik subyektlariga soliq yuklamasini yalpi ichki mahsulotning 27,5 foizidan 25 foizi darajasiga kamaytirish vazifasi belgilangan.

Xulosa. Ushbu masalani hal etish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1) soliq qonunchiligini tanqidiy oʻrganish va tahlil qilish, huquqni qoʻllashda ortiqcha va murakkab normalarni bartaraf etish, soliqqa tortish bazasini hisoblash jarayonini soddalashtirish, yagona bazadan undiriladigan soliq va boshqa majburiy toʻlovlarni unifikatsiya qilish, shuningdek, soliq qonunchiligi barqarorligini taʼminlash;

2) soliq yukini, shu jumladan, yakka tartibdagi tadbirkorlardan undiriladigan qatʼiy belgilangan soliq miqdorini, shu jumladan, faoliyat koʻrsatish (masalan, uzoq va borish qiyin boʻlgan) joylarini hisobga olgan holda qayta koʻrib chiqish; yirik korxonalarga boʻlgan soliq yukini maqbullashtirish hisobiga izchil pasaytirish. Bugungi globallashtirish jarayonlari jadallashayotgan sharoitda mamlakat iqtisodiyotining yuqori surʼatlarda oʻzgarishiga taʼsir koʻrsatadigan sohalardan yana biri bu xalqaro iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirish, xalqaro moliya bozori institutlari bilan aloqalarni kengaytirishni talab etadi.

Ustuvor ijtimoiy-iqtisodiy, infratuzilma va boshqa loyihalarni amalga oshirishga qaratilgan chet el hukumat tashkilotlarining (Xitoy eksport-import banki, Koreya eksport-import banki, EDCF Fondi, Yapon xalqaro hamkorlik agentligi (JICA), Koreya xalqaro hamkorlik agentligi (KOISA), Germaniya xalqaro hamkorlik jamiyati (GIZ), Shveysariya taraqqiyot va hamkorlik agentligi (SHTHA), Fransiya taraqqiyot agentligi (FTA), Yevropa hamkorlik komissiyalari va hokazo) imtiyozli kredit hamda grant mablagʻlarini jalb qilish imkonining yaratilishi muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Economic Security: Neglected Dimension of National Security? Edited by ShYlla R. Ronis. Published for the Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense University Press Washington, D.C. 2011.
2. Экономическая безопасность: учебник для вузов/ под общей редакции Л.П.Гончаренко, Ф.П.Акулинина. М.: издательство-Юрайт. 2018. 478 стр. Серия: Специалист
3. Абулкасимов Х.П., Абулкасимов М.Х., Саидахмедова Н.И. Экономическая безопасность предпринимательской деятельности. Учебное пособие. - Т.:Ilmiy-Texnika AxborotiPress, 2016. – 168 с.
4. Богомолов В.А. и др. Экономическая безопасность: учебное пособие для студентов экономических вузов, обучающихся по специальностям экономики и управления. - М. ЮНИТИ ДАНА, 2009.
5. Камилова Н.А. Курс лекций по дисциплине Экономическая безопасность. – С.: СамИЭС, 2023. – 250 с.
6. Гордиенко Д.В. Основы экономической безопасности государства. Курс лекции. Учебно-методическое пособие / Д.В. Гордиенко. - М.: ИНФРА-М, Финансы и статистика, 2013. – 625 с.